

KREDIT MODUL TIZIMIDA TALABALARNING ONA TA'LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL O'QISH METODIKASI

Rasulova Gulbahor Kerimbayevna

TAFU "Pedagogika" kafedrası dotsent v.b.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13738701>

Annotasiya. Ona tili ta'lim mazmunida talabalarining mustaqil o'quv topshiriqlarini rivojlantirishda kredit-modul tizimiga o'tishning amaldagi holati va istiqbollari, oliy ta'lim muassasalarini ilg'or jahon tajribalari asosida kredit-modul tizimining tamoyillari, ta'lim oluvchi, ta'lim natijalarini tan olinishi. Ta'lim traektoriyasini mustaqil shakllantirish imkoniyatini yaratilishi va akademik mobillik, baholarning to'planib borilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim traektoriyasi, akademik mobillik, ta'lim-tarbiyani erkinlashtirish, akademik kreditlar, miqdoriy ekvivalentlar, kredit bo'linmalari, ta'lim ob'yekti, konveyer, individualizasiya, modul.

XVIII asr boshlangan ta'lim-tarbiyani erkinlashtirish jarayoni doirasida birinchi marta XIX asrda akademik kreditlar AQSH universitetlarida joriy etildi. Miqdoriy ekvivalentlarning tashkil etilishi ta'lim mazmuni va kredit bo'linmalari orqali o'quv dasturlarini o'zlashtirish darajasi talabalarga, o'quv jarayonini mustaqil rejalashtirishga ruxsat berildi, sifatni nazorat qilish va baholash tizimlariga tub o'zgartirishlar kiritish orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun shart-sharoitlar, texnologiyalar yaratildi.

Kredit-modulli tizim talabalarining o'quv faoliyati va harakatchanlik vositasi sifatida Yevropa ta'lim uslubi talabalarining yuqori faolligini anglatadi. Ta'lim jarayoni nafaqat ta'lim ob'yekti, balki odamlar sifatida ham ta'lim tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu bir tomondan talab qiladi, talabaning o'z-o'zini anglashning yuqori darajasi va boshqa tomondan, ehtiyojni taqozo etadi talaba va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarni o'zgartiradi. An'anaviy ta'limdan farqli o'laroq talaba oldindan bo'lgan konveyer sifatida namoyish yetilishi mumkin bo'lgan ta'lim tizimi muayyan trayektoriya (umumiy o'quv dasturi, hamma uchun bir xil) dan harakatlanadi kredit-modulli tizim turli xil modullarni jalb qilishga imkon beradi, majburiy fanlardan tashqari, ya'ni individual o'quv dasturini shakllantirish mumkin. Shunday qilib, modul-kredit tizimida talabalarining sifatli ta'lim olishida mustaqil o'qish metodikasi talaba shaxsiy ehtiyojlar asosida yo'naltirilgan, o'z ta'lim yo'nalishini sifatli garovidir. O'qish jarayonida har bir talaba daromad oladi talaba faoliyatining mehnat intensivligining o'lchovi bo'lgan narsa – bu kreditlar. Ushbu tizim shuningdek, o'qitishning loyihaviy shakli – shaxsni rivojlantirish va himoya qilishni nazarda tutadi yoki tegishli mavzular bo'yicha guruh loyihalari ishlab chiqadi. Ushbu tizimning boshqa afzalliklari bor: bir vaqtning o'zida o'rganilgan kamroq fanlar, individualizasiya pedagogik jarayonning, amaliy yo'naltirilganligi, shuningdek oshkor etilishi talabalarining ijodiy qobiliyatlari. Zamonaviy sharoitda ushbu tizim sizga ko'proq mobil, vakolatli va talab darajasidagi mutaxassislar haqida ma'lumot berishga imkon beradi.

"Modul" tushunchasini haqiqiy tarkib bilan to'ldirish bugun barcha universitetlar uchun dolzarb muammoga aylandi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, modullarni shakllantirish uchun asosni aniqlash qiyin. Bu yerda bir nechta variant bo'lishi mumkin: modullarni tarkibiy-tematik yoki tashkiliy-tarkibiy prinspga muvofiq yig'ish. Modul haqida ikki tomonlama tushuncha beradi. Birinchisida modul o'quv dasturi doirasida ma'lum bir o'zaro bog'langan

yaxlitlikni tashkil etuvchi fanlar bloki tushuniladi, uni dasturning umumiy tuzilishi doirasida mantiqiy substruksiya deb qarash mumkin. Ta'lim modulining mustaqillik o'lchovi uning nisbiy tematik izolyasiyasi bilan belgilanadi. Bu yerda modul malaka xususiyatlari talablariga javob beradigan o'quv fanlari majmuini ifodalovchi yo'nalishdagi o'quv dasturining birligi sifatida talqin etiladi.

Mustaqil izlanish va rivojlanish uchun katta miqdordagi o'quv materiallari chiqariladi. Mustaqil mashg'ulotlar doirasida o'qituvchi rahbarligida qo'shimcha dars mashg'ulotlar ham o'tkaziladi, dekanlar maxsus jadvallar va jadvallarni ishlab chiqadilar. Ilmiy tadqiqotlar va nashrlar tahlili shuni ko'rsatdiki, Y. Babanskiy, A. Verbiskiy, L. Derkach, V. Kazakov, O. Kirichuk, B. Korotyayev, A. Kucheryavy, S. Matushkin, A. Moroz, N. Nikandrov, P. Pidkasistiy, N. Polovnikova kabi olimlar tomonidan talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishning turli jihatlari o'rganilgan, V. Slastenin, T. Shamova va boshq. V. Aksenova, T. Gusak, V. Krilova, V. Leontiyev, G. Shchukina, V. Vergasov va boshqalar talabalarning o'quv faoliyatini rag'batlantirish masalalarini ko'rib chiqdilar. Talabalarni mustaqil o'quv faoliyatiga tayyorlashni takomillashtirish yo'llari M. Antonyuk, V. Buryak, N. Vazheyevskaya, L. Derkach, I. Mostovaya, L. Onuchak, M. Soldatenko va boshqalar tomonidan tahlil qilingan.

O'qitishni tashkil etishning modulli tizimi A. Alekseyuk, K. Vazina, A. Kucheryavy, A. Gumenyuk, B. Ognevyuk, A. Furman, P. Yusevichene va boshqalar tomonidan batafsil o'rganilgan. Shaxsning o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini tarbiyalash bilan bog'liq masalalarni ishlab chiqish N. Bityanova, A. Gromseva, S. Dneprov, V. Kurinskiy, L. Ruvinskiy va boshqalar. O'quv faoliyatini ilmiy tashkil etishning turli jihatlari S. Arxangelskiy, Ya. Ludchenko va boshqalar. Olimlar va amaliyotchilarning universitet talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etish muammosiga katta e'tibor qaratishlariga qaramay, aks yettirish va hal qilishni talab qiladigan muhim masalalar hanuzgacha saqlanib qolmoqda. Ta'limning kredit texnologiyasini joriy etish samaradorligi va ta'lim sifatini ta'minlash uchun kredit texnologiyalari, standartlari, o'quv dasturlari, lavozim tavsiflari, o'quv kurslari mazmunini tanlash tamoyillari, o'qitish tamoyillari va usullari, o'quv jarayonini tashkil etish, talabalarning mustaqil ishi (TMI) kredit tizimi ostida.

Rasmiy manbalarda "kredit" "tushunchasi" talaba o'qituvchining o'quv ishlari miqdorining yagona o'lchov birligi "sifatida talqin etiladi. Bitta kredit akademik davrda haftada bir akademik soatlik talabalar auditoriyada ishlashga teng. Ma'ruza, amaliy (seminar) va studiya mashg'ulotlarining har bir akademik soati talabaning (TMI) bakalavr darajasida ikki aloqa soati (100 daqiqa), to'rt aloqa soati (200 daqiqa) magistr talabasining (MMI) magistrda mustaqil ishi bilan birga bo'lishi shart deb aniqlangan. Kredit tizimida o'qitish texnologiyasi – bu o'quv jarayonini tashkil etish usuli bo'lib, unda talabalar o'quv trayektoriyasining ketma-ketligini alohida rejalashtirish imkoniyatiga ega. O'qitishning kredit texnologiyasining mohiyati shundaki, o'quv ishlarining mehnat intensivligi o'qitiladigan material hajmini tavsiflovchi kreditlarda hisobga olinadi. Ta'limning kredit texnologiyasining asosiy vazifalaridan biri talabalarning mustaqil ishlari rolini oshirishdir.

TMI soatlariga o'quv rejasining yeng qiyin masalalari bo'yicha konsultasiyalar, uy vazifalari, hisobotlar va TMIning boshqa turdagi vazifalari kiradi. Talabaning mustaqil ishi (TMI) mazmuni, albatta, fanning ish dasturi va o'quv dasturida aks etadi. Talabalarning mustaqil ishi-bu jarayonda o'qituvchilarning bevosita ishtirokisiz talaba tomonidan yangi bilim va ko'nikmalarni faol, maqsadga muvofiq o'zlashtirish usuli.

Talabanning mustaqil o'qish qobiliyatini rivojlantirish, ularning ijodiy faoliyati va tashabbusini tarbiyalash, shuningdek, umuman talabalarning mustaqil ishlarining normal ishlashini ta'minlaydigan tashkiliy chora-tadbirlar quyidagi shartlarga asoslanishi kerak: – mustaqil o'qish o'zining mavzu yo'nalishiga xos bo'lishi kerak; – mustaqil o'qish samarali, uzluksiz monitoring va uning natijalarini baholash bilan birga olib borilishi kerak. Talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish uchun oliy maktab o'qituvchisi bilishi kerak va uni tashkil etish tamoyillariga rioya qilish tavsiya etiladi: tizimlilik va izchillik prinsipi; faoliyat prinsipi; individual yondashuv prinsipi; mavjudlik prinsipi; ilmiy asoslangan vaqt hisoblash va uy vazifalarini bajarish. Talabalarning mavzusi va mazmuni mustaqil ishi davlat ta'lim standarti, amaldagi o'quv dasturlari, fanlarning namunaviy va ishchi o'quv dasturlari, asosiy adabiyotlar: dars mashg'ulotlar, o'quv qo'llanmalari va uslubiy qo'llanmalar va qo'shimcha adabiyotlar bilan belgilanadi. Mustaqil ishni nazorat qilish va uning natijalarini baholash ikki shaklning birligi sifatida tashkil etiladi: - talabanning o'z-o'zini nazorat qilishi va o'z-o'zini baholashi;- o'qituvchilar, davlat imtihon va attestatsiya komissiyalari tomonidan monitoring va baholash va boshqalar. Mustaqil ishlarni bajarish uchun zarur shart-sharoit va sharoitlarni yaratadigan tadbirlar har bir talabanning: - axborot resurslari (ma'lumotnomalar, dars mashg'ulotlar, alohida vazifalar banklari, o'quv dasturlari, amaliy dasturlar paketlari va boshqalar.); - uslubiy materiallar (ko'rsatmalar, qo'llanmalar, ustaxonalar, ish daftarlari va boshqalar.); - nazorat materiallari (testlar, vaziyatli vazifalar); moddiy resurslar (laboratoriya, o'lchov asbob-uskunolari va boshqalar.); vaqt resurslari; konsultasiyalar; individual ta'lim trayektoriyasini tanlash imkoniyati (fakultativ fanlar orqali o'quv dasturlari); - talaba tomonidan mustaqil ravishda olingan nazariy va/yoki amaliy natijalarni (konferensiyalar, olimpiadalar, musobaqalar) jamoatchilik muhokamasi imkoniyati.

TMI shakllari: **Xulosa** – A10 formatidagi 12-4 sahifada, TNR shriftida 14 ta mavzuni tanqidiy ko'rib chiqish yoki taqdim etish. Tuzilishi an'anaviy: sarlavha sahifasi, kirish, asosiy qism, xulosalar, foydalanilgan manbalar ro'yxati. Abstrakt guruhda muhokama uchun o'rta qo'yilishi mumkin. **Hisobot** 3-5 daqiqa davom yetadigan mavzuning asosiy qoidalarining qisqacha mazmuni. **Sinopsis** – bu standart formatdagi ish kitobining 2-4 betida asosiy tushunchalarni ajratish bilan berilgan mavzuning qisqacha tavsifi. **Glossariy** – berilgan mavzu bo'yicha tushuncha va atamalar lug'ati bo'lib, jadvalda joylashtirilgan. **Keys** – bu guruh tahlili paytida yechimni talab qiladigan vaziyat. Guruh 3-4 kishidan iborat bo'lib, ular muammoni mustaqil muhokama qiladilar va uni hal qilish yo'llarini ishlab chiqadilar. Qaror natijalari umumiy guruhda yakuniy hisobotning taqdimoti shaklida taqdim etiladi. Hisobot – bu o'rganish davomida olingan natijalar, asosiy muammolar va ishlab chiqish bo'yicha takliflarning yozma va og'zaki tavsifi. **Taqdimot** – bu turli xil texnik vositalar yordamida ham, ularsiz ham ma'lumotlarni taqdim etish shakli. Qoida tariqasida, yangi g'oyalar, loyihalar, xizmatlar va boshqalar. taqdim etiladi. Unda matn, unga illyustrasiyalar kiritilgan va yagona grafik uslubda yaratilgan. **Loyiha** – bu shaxsan yoki guruhda amalga oshiriladigan kerakli ma'lumotlarni qidirish, yig'ish va tahlil qilishni o'z ichiga olgan mavzu bo'yicha tadqiqot. Bahs – bu mavzuning oldindan tayyorlangan masalalarini xulosa bilan muhokama qilish. Didaktik jihatdan mustaqil o'qish bilim, ko'nikma va malakalarni egallashning asosiy usullaridan biri hamda ta'limning tashkiliy shakllaridan biri vazifasini bajaradi. Mustaqil ishning tarbiyaviy roli shundan iboratki, u bo'lajak mutaxassisning shaxsiy fazilatlarini tarbiyalashning faol vositasi hisoblanadi.

Xulosa o'rnida, har qanday ta'lim shakli, o'qitish metodikasi baholash mezonini bilan yaratilishi lozim. Pedagogik oliy ta'limning boshlang'ich sinflari ixtisosliklari talabalari uchun mustaqil ta'lim topshiriqlari va ularni baholash mezonlari xorijiy va mahalliy tajribalarga tayangan holda ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir. Bizning bu boradagi tavsiyalarimiz ham shu yondashuv asosida yaratildi. Boshlang'ich sinflarda filologik ta'lim olish, mustaqil ta'lim topshiriqlari bugungi kredit-modul ta'lim tizimi uchun ayniqsa juda ham zarurdir.

References:

1. Axmedova M.E (hammualliflikda) Pedagogik mahorat va tibbiy pedagogikaning kasbiy kompetentligi. O'quv-uslubiy qo'llanma T.: "Tibbiyot nashriyoti matbaa uyi MCHJ, 2021-62-63b.(126)
2. Axmedova M.E. (hammualliflikda) Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Дарслик-Т., 2019. 5-6.(302)
3. Ahmedova M. (hammualliflikda) –Pedagogika. O'quv qo'llanma. T.: Fan va texnologiya nashriyoti. 2018. — 393 b (102-b).
4. Axmedova M.E.U.A.Tashkenbayeva., E.Suyunova Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti (Darslik) – T.: Tibbiy matbaa, 2022.
5. Axmedova M.E. (O'quv qo'llanma) – T.: Noshir, 2011.
6. Azizxo'jaeva N.N.Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.:2006.
7. Ishmukhammadov R.,Abduqodirov A., Pardaev A."Ta'limda innovatsion texnologiya (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun) amaliy tavsiyalar".Tashkent."Iste'dod" nashriyoti, 2008 y. Pedagogike.-M.,1994.
8. <http://lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

INNOVATIVE
ACADEMY